

Magdalena Karolak

Aktywność mniejszości rosyjskiej w polityce Ukrainy

Utrata przez Rosjan na skutek rozpadu ZSRR „pozycji uprzywilejowanej” wynikającej z czasów radzieckich, kształtowała postawy mniejszości rosyjskiej wobec nowej rzeczywistości politycznej. „Niezadowolenie” Rosjan z miejsca drugorzędnego jako „narodu niepaństwowotwórczego” na Ukrainie, status języka rosyjskiego, interesy ludności rosyjskiej oraz poczucie ich zagrożenia, a także chęć partycypowania we władzy dla osiągnięcia własnych „zamierzeń” politycznych stanowiły podstawę ich mobilizacji i podjęcia aktywności politycznej.

1. Mniejszość rosyjska w strukturach władzy państwowej i jej wpływ na politykę państwa

Władza ustawodawcza

Demokratyczne podstawy ustroju na Ukrainie dają Rosjanom pełnię praw obywatelskich i politycznych¹. Od chwili uzyskania przez Ukrainę niepodległości mniejszość rosyjska ma swoich przedstawicieli w parlamencie ukraińskim. Reprezentacja Rosjan w Radzie Najwyższej Ukrainy odpowiadała ich udziałowi w całej populacji tylko w latach 1990–1994 (Wsp. Prazuaskasa 1,01; 22,3% miejsc w parlamencie –

---

¹ *Konstituciâ Ukraïni vid 28.06.1996 r.*, Kiïv 1996. Zob. *The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life*, 01.09.1999, Lund, http://www.osce.org/documents/hcnm/1999/09/2698_uk.pdf. Zob. także na temat etnokracji: T. Bodio, *Etnokracja w Azji Centralnej*, [w:] *Przywództwo i elity polityczne w krajach WNP*, red. T. Bodio, W. Jakubowski, t. 2, Warszawa 2010, s. 225; Ū. Šabaev, A. Sadohin, *Ėtnopolitologiâ*, Moskva 2005, s. 55; Z.T. Toščenko, *Ėtnokraciâ Istorii i sovremennost'*, Moskva 2003.

żadna z innych mniejszości nie dorównywała Rosjanom swoją reprezentacją). Szczególnie miejsce Rosjan w parlamencie ukraińskim widoczne było także w kolejnej jego kadencji (1994–1998). Choć ich liczba obniżyła się do 18,8% (Wsp. Prazauskasa 0,85%) nadal zajmowali czołowe miejsce na tle innych mniejszości. Od 1998 r. do 2009 r. ilość Rosjan w parlamencie ukraińskim zmniejszyła się, ale nadal utrzymuje się na znaczącym poziomie (15–17%) – zaraz po Ukraińcach stanowiąc największy odsetek jego składu².

Rosjanie na Ukrainie współtworząc najwyższy organ naczelny władzy ustawodawczej, jako deputowani należą do komitetów parlamentarnych prowadzących prace nad przygotowaniem ustaw³. Już podczas kadencji 1998–2002 z ich inicjatywy została utworzona międzyfrakcyjna grupa posłów *Za kul'turno-âzykovye rovnopravie* (Za równość języków na Ukrainie), w skład której weszło ponad 200 deputowanych. Jej celem stało się nadanie językowi rosyjskiemu statusu państwowego na Ukrainie⁴. Jego realizacja miała nastąpić poprzez wniesienie poprawek do Konstytucji Ukrainy oraz powstanie nowej redakcji Ustawy o Językach USSR. Rosjanie w parlamencie ukraińskim angażowali się także w prace nad ratyfikacją Europejskiej Karty Języków Regionalnych i Mniejszościowych. Jej pierwotna wersja z 24 grudnia 1999 roku (wskutek naruszeń procedury ratyfikacyjnej, musiała zostać ponownie uchwalona) w porównaniu do obowiązującej z 2003 r. zawierała szerszy katalog uprawnień dla języków regionalnych państwa i zapewniała rosyjskiemu „pozycję” oficjalną na większej części terytorium ukraińskiego. Wariant ten uzgodniony był dzięki deputowanym rosyjskim z regionów południowego i wschodniego⁵.

Podczas kadencji parlamentu 2002–2006 lider mniejszości rosyjskiej E. Kušnarev przygotował projekt ustawy O Âzykah na Ukraine, w którym język rosyjski miał zostać państwowym⁶. Kontynuatorem jego myśli był V. Kolesiĉenko, który m.in. w wystąpieniu z 17 stycznia 2007 r., wyraził przekonanie, że „na Ukrainie należy bronić języka rosyjskiego”⁷. Podobnie deputowani Ū. Bol'dyrev, T. Ćornovin, V. Mzurenko,

² W. Baluk, *Koncepcje polityki narodowościowej. Tradycje i Współczesność*, Wrocław 2002, s. 178–181; *Gosudarstvennyj Komitet Statistiki Ukrainy*, <http://www.ukrstat.gov.ua>, odczyt z dn. 13.01.2010; *Nacional'nyj Sostav Ukrainy 2001*, <http://www.ukrcensus.gov.ua>, odczyt z dn. 04.11.2007; *Verhovnaâ Rada Ukrainy*, <http://www.portal.rada.gov.ua>, odczyt z dn. 14.03.2010.

³ Art. 75–101, *Konstituciâ Ukraïni vid 28.06.1996 r.; Zakon Ukraïni „O statusie narodnogo deputata Ukraïni” vid 17.11.1992 r.*, „Vidomisti Verhovnoi Radi Ukraïni” 1992, nr 3; *Zakon Ukraïni „Pro vybory narodnyh deputatov Ukraïni” vid 18.10.2001 r.*

⁴ *Za kul'turno-âzykovye rovnopravie*, „Komunist” 1999, nr 4.

⁵ N. Horska, *Aktywność narodowa mniejszości rosyjskiej na Ukrainie (1991–2004)*, Toruń 2009, s. 206.

⁶ E. Kušnarev, V. Volg, L. Graĉ, *Bazovyj Zakon Ukrainy „O Âzykah Ukrainy” (proekt)*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 11.12.2006.

⁷ V. Kolesniĉenko, *Ćelovek imeet pravo gororit' na rodnom âzyke*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 17.01.2007.

uczestnicząc w pracach Rady Najwyższej Ukrainy żądają zmiany statusu języka rosyjskiego⁸.

Rosjanie jako członkowie parlamentarnego komitetu ds. praw człowieka, mniejszości narodowych i stosunków międzyetnicznych w okresie 2007–2009 stali się współautorami 32 projektów prawnych⁹. Jako uczestnicy komitetu ds. kultury, w 2010 r. wspólnie z jego pozostałymi przedstawicielami deklarowali, że mają zamiar sporządzić ponad 40 projektów ustaw, które będą dotyczyły języka mniejszości narodowych na Ukrainie oraz popularyzacji kultury rosyjskiej na terytorium ukraińskim¹⁰. Z kolei zasiadając w komitecie ds. polityki ekonomicznej w 2010 r. rekomendowali projekt o specjalnym trybie wdrożenia inwestycji w obwodzie odeskim. Jego celem jest rozwój przemysłu i infrastruktury w regionach południowym i wschodnim (regiony największej koncentracji Rosjan na Ukrainie)¹¹. Ponadto reprezentanci mniejszości rosyjskiej są także inicjatorami propozycji prawnej o modyfikacji systemu wyboru deputowanych do parlamentu krymskiego (z proporcjonalnego na mieszany), która 10 lipca 2010 r. została zatwierdzona przez Radę Najwyższą Ukrainy¹².

Liderzy mniejszości rosyjskiej w Radzie Najwyższej Ukrainy współdecydują o obsadzie kluczowych stanowisk w państwie. Rozwiązują także sprawy ustroju terytorialnego¹³. Są inicjatorami wniesienia poprawek do Ustawy o wyborach deputowanych Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krym, Rad terenowych oraz przewodniczących Rad wiejskich, osiedlowych i miejskich z 2004 roku, które dotyczą deklaracji majątkowych deputowanych krymskich. Proponują, aby była ona składana wyłącznie przez deputowanych rad obwodowych¹⁴.

W Radzie Najwyższej Ukrainy Rosjanie określając także generalne zasady polityki zagranicznej, koncentrują się wokół zacieśnienia stosunków ukraińsko-rosyjskich,

⁸ Ū. Bol'dyrev, *Dva ŕyka – odna strana*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 12.11.2009; T. Čornovin, *Dva ŕyka – odin narod*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 14.09.2001; V. Mzurko, *Partiŕ Regionov podtverŕdaet svoi predybornye obeŕŕaniŕ v oblasti ŕykovoj polityki*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 12.11.2009.

⁹ *Zakonotvočŕa diŕtel'nosti' v komitetah VRU, Komitet z pitan' prav lŕdini, nacional'nih menŕin i miŕnacional'yh vidnosin, Zakonoproekti stanom na 20.03.2009*, <http://www.rada.gov.ua>.

¹⁰ *V tečenie 7 sessii VRU 6 sozyva Komitet po Voprosom kultury i duhovnosti planiruet podgotovit', rassmotret' i vnesti v sessionnyj zal okolo 40 zakonoproektov s predloŕeniŕmi*, <http://www.rada.gov.ua>, odczyt z dn. 16.08.2010.

¹¹ *Komitet po voprosam ŕkonomičeskoj polityki rekomenduet parlamentu prinŕt' za osnovu projekt zakona o special'nom reŕime investicionnoj deŕtel'nosti na territoriiŕh prioritetnogo razvitiŕ v Odesskoj oblasti*, <http://www.rada.gov.ua>, odczyt z dn. 16.06.2010.

¹² *VRU prinŕla Zakon „O vyborah deputatov VRA RK, mestnyh sovetov i sel'skich, poselkovykh, gorodskih golov”*, 10.07.2010, <http://www.rada.gov.ua>.

¹³ Art. 75–101, *Konstituciŕ Ukraini vid 28.06.1996 r*

¹⁴ *Komitet po voprosam gosudarstvennogo stroitel'stva i mestnogo samoupravleniŕ rekomenduet parlamentu prinŕt' za osnovy (s opredelennym utočneniŕmi zakonoproekty o vnesenii izmenenij v Zakon „O vyborah deputatov VRA RK, mestnyh sovetov i sel'skich, poselkovykh, gorodskih golov” o deklaraciŕh ob imuŕestve i dohodah*, <http://www.rada.gov.ua>, odczyt z dn. 21.09.2010.

co m.in. potwierdzają V. Aiekseev i F. Karamzina. Już w 2001 r. w swoich wystąpieniach popierali oni m.in. inicjatywę przeprowadzenia ogólnoukraińskiego referendum w sprawie przyłączenia Ukrainy do sojuszu Białorusi i Rosji¹⁵. „Prorosyjski” charakter przemówień reprezentantów mniejszości rosyjskiej na forum parlamentu utrzymuje się nadal. B. Kolesnikov’ w swoich wypowiedziach (m.in. z 14 września 2007 r.), przekonuje, że Ukraina nie powinna utrzymywać kontaktów z NATO, ponieważ nie sprzyja ona jej rozwojowi gospodarczemu i partnerstwu ukraińsko-rosyjskiemu¹⁶.

Rosjanie w parlamencie ukraińskim dzięki inicjatywie ustawodawczej, mają realne szanse na modyfikację ich statusu. Uczestnicząc w pracach nad ustawami mogą blokować te, które naruszają ich interesy, co komplikuje osiągnięcie „porozumienia w polityce”. Ponadto promują w parlamencie opcję prorosyjską. Popularyzując wstrzymanie procesu integracji Ukrainy z NATO, utrudniają wytyczenie jednego wektora w polityce zagranicznej.

Władza wykonawcza

W organach władzy wykonawczej na Ukrainie w latach 1991–2010 stanowisko premiera 19 razy ulegało zmianie, z czego Rosjanie zajmowali je 5-krotnie (V. Fokin – 1990–1992; A. Kinah 2001–2002; N. Azarov – 2005, marzec 2010; Ū. Ehanurov 2005–2006)¹⁷. Częstotliwość, z jaką sprawowali tę funkcję wskazuje, że nadal zachowują oni znaczące wpływy w najwyższej władzy wykonawczej. Również urzędy wicepremierów były piastowane przez liderów mniejszości rosyjskiej: V. Fokin (1992); A.K. Kinah (1997–1999; 2005); Ū. Ehanurov (1999–2001); Ū.A. Smirnov (2001–2002); N. Azarov (2002–2005; 2006–2007); A.P. Klûev (2006–2007; 2010); N.V. Tihonov (2010)¹⁸.

Działalność reprezentantów mniejszości rosyjskiej jako premierów kierujących pracami gabinetu ministrów, obrazuje aktywność N. Azarova. W latach 1994–1998 był doradcą prezydenta L. Kuczmy, a w okresie 1996–2002 sprawował urząd przewodniczącego Państwowej Administracji Podatkowej. Jako współorganizator i członek Partii Regionów głosi on hasła słuszności wyboru opcji prorosyjskiej w polityce zagranicznej Ukrainy¹⁹. 14 sierpnia 2009 r. w wystąpieniu przekonywał, że najważ-

¹⁵ Konferencji RDU „Donbass-strategiâ vybora puti” v Luganske, <http://www.slavonic.org.ua>, odczyt z dn. 27.06.2001.

¹⁶ B. Kolesnikov, *My predlagaem vneblokovyj status, kotoryj pozvolit ubrat' političeskie spekulácii vokryg temy členstva Ukrainy v NATO*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 14.09.2007.

¹⁷ *Pravitel'stvennyj portal organov ispolnitel'noj vlasti Ukrainy*, <http://www.kmu.gov.ua>, odczyt z dn. 14.03.2010; Zob. także: *Zakon o Gabinete Ministrov Ukrainy ot 2.02.2007 g*, *Pravitel'stvennyj portal organov ispolnitel'noj vlasti Ukrainy*, <http://www.kmu.gov.ua>.

¹⁸ *Sostav Kabineta Ministrov Ukrainy*, <http://www.kmu.gov.ua>, odczyt z dn. 09.11.2009.

¹⁹ N. Azarov, *Esli govorit' ob otvetstvennosti našego pravitel'stva, to nado govorit' o tom, čto imenno nam uđalos' dogovorit'sâ s Rossinimi o cene na gaz*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 12.07.2009.

niejsze dla Ukrainy są stosunki z Rosją, a wejście do NATO pogorszyłyby tylko relacje ukraińsko-rosyjskie²⁰. Premier 28 kwietnia 2010 roku sygnalizował także, że Ukraina chce się zbliżyć z Rosją, co ma swój wyraz w decyzji o przedłużeniu stacjonowania Floty Czarnomorskiej na Krymie²¹. Z kolei w przemówieniu z 3 czerwca 2010 r. podkreślał kolejny raz, że Ukraina nie powinna dążyć do integracji z NATO²².

Liderzy mniejszości rosyjskiej zajmują również stanowiska ministrów: obrony (V.P. Škidćenko 2001–2003; Ū. Ehanurov 2007–2009); gospodarki (Ū. Ehanurov 1997; A. Kinah 2007); finansów (N. Azarov 2002–2005; 2006–2007); pracy i polityki socjalnej (L.L. Denisova 2007–2010; I.V. Nadgrada 2010); budownictwa, architektury i gospodarki mieszkaniowo-komunalnej (V.S. Kujbida 2007–2009); spraw wewnętrznych (Ū.A. Smirnov 2001–2003; A. Klûev 2010; A.V. Mogilev 2010); paliw i energetyki (Ū.V. Prodan 2007–2010)²³. Istotnym jest, że kierują najważniejszymi resortami w państwie. Również w centralnych organach władzy wykonawczej, w każdym z ministerstw i komitetów mniejszość rosyjska posiada swoich przedstawicieli²⁴.

Reprezentanci mniejszości rosyjskiej na stanowisku ministrów zapewniają w kraju przestrzeganie porządku publicznego, zdolności obronnych i bezpieczeństwa narodowego, co czynili szefowie resortów obrony – V. P. Škidćenko, Ū. Ehanurov, oraz spraw wewnętrznych – Ū.A. Smirnov, A. Klûev, A.V. Mogilev. A. Klûev w jednej ze swoich wypowiedzi w lipcu 2010 r. stwierdził, że należy pogłębiać wieloaspektową współpracę z Rosją, ponieważ służy ona rozwojowi Ukrainy²⁵. Popularyzowania przyjaznych stosunków ukraińsko-rosyjskich dokonywał także V.L. Ryżov – wiceminister polityki przemysłowej (2006–2007), który sprzeciwiał się integracji Ukrainy z NATO²⁶. Również Ū.V. Prodan – minister energetyki i paliw w jednej ze swoich wypowiedzi oświadczył: „Jestem otwarty na dialog z Rosją”²⁷.

Rotacja polityków na głównych stanowiskach państwowych nie przynosi radykalnych zmian – stąd też Rosjanie nadal zachowują swoje wpływy we władzy wykonaw-

²⁰ N. Azarov, *Ocenivat' otnoŝeniâ s Rossiej budet ne režim Ūŝenko-Tymoŝenko a narod*, 14.08.2009, <http://www.partyofregions.org.ua>.

²¹ Idem, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 28.04.2010.

²² N. Azarov, *Otkaz ot NATO pozvolit miru vzdohnut' s oblegčenem*, <http://www.obozrevatel.com/news/2010/6/3/370288.htm>, odczyt z dn. 03.06.2010.

²³ *Sostav Kabinetâ Ministrov Ukrainy*, <http://www.kmu.gov.ua>, odczyt z dn. 15.03.2010.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Klûev, *Ukraina i Rossiâ dogovorâtsâ po gazu do konca goda*, <http://news.liga.net>, odczyt z dn. 02.07.2010.

²⁶ S. Romanenko, V. Ryżov, *Levoberežnaâ Ukraina byla polnocennym součreditelem Rossijskoj imperii*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 06.07.2010.

²⁷ *Ukraina i Rossiâ načala novye peregovory v gazovoj i neftânoj otraslâh*, <http://news.liga.net/news/N0938320.html>, odczyt z dn. 11.11.2009.

czej²⁸. Reprezentując Ukrainę w stosunkach dwu- i wielostronnych jako premierzy, ministrowie sprawują najważniejsze funkcje w ukraińskiej władzy wykonawczej i odgrywają rolę w formułowaniu polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej.

Władza samorządowa

Udział mniejszości rosyjskiej w samorządach terenowych²⁹ jest głównie uwarunkowany: 1) nierównomiernym rozmieszczeniem Rosjan na Ukrainie³⁰; 2) ordynacją wyborczą – nie ma ograniczeń związanych z narodowością kandydata na stanowiska we władzach lokalnych, ani limitu miejsc dla mniejszości rosyjskiej w tychże organach³¹; 3) aktywnością polityczną przedstawicieli mniejszości rosyjskiej w poszczególnych obwodach – już od połowy lat 90. XX w. powstawały regionalne ruchy społeczno-polityczne np. Interruch Donbasu³²; 4) polityką kadrową – w administracji państwowej nie ma w ustawodawstwie „jawnych” przeszkód dla rekrutacji spośród członków narodowości nietytularnych; 5) wymogiem znajomości języka ukraińskiego, co może stanowić przeszkodę w dostępie do niej; 6) poziomem satysfakcji mniejszości rosyjskiej z ich statusu prawnego.

Liderzy mniejszości rosyjskiej w samorządach terenowych od początku lat 90. XX wieku wykazują się aktywnością. W 2000 r. w wyniku ich pracy Doniecka Rada Obwodowa zwróciła się do Rady Najwyższej Ukrainy z inicjatywą zmiany w konstytucji statusu języka rosyjskiego na państwowy³³. W samorządzie obwodu donieckiego, charkowskiego i dniepropietrowskiego prowadzą oni politykę eliminacji ograniczeń języka rosyjskiego. Jest ona wspierana cyklicznymi inicjatywami publicznymi, jak obchody Dnia Języka Narodowego oraz Dnia Rosyjskiej Kultury, podczas których prezentują swoje postulaty (m.in. 21 lutego 2007 r. pod hasłem: „Dla Doniecka – językiem narodowym jest rosyjski”)³⁴. Znaczącą aktywność wykazują na konferencjach samorządowych, przekonując o konieczności modyfikacji pozycji prawnej języka rosyj-

²⁸ Por. Y. Matsiyevsky, *Transformacje reżimu politycznego na Ukrainie przed i po pomarańczowej rewolucji. Interpretacja instytucjonalna*, [w:] *Przywództwo, elity i transformacje w krajach WNP*, red. T. Bodio, t. 1, Warszawa 2010, s. 549 i n.

²⁹ Podział administracyjno-terytorialny kraju tworzą: Autonomiczna Republika Krymu składająca się z 14 rejonów; 24 obwody oraz miasta Kijów i Sewastopol. Obwody są podzielone na 476 rejonów. Art. 134–139, 140–146, *Konstitucja Ukrainy* *vid* 28.06.1996 r.

³⁰ *Nacionalnyj Sostav Ukrainy 2001*, <http://www.ukrcensus.gov.ua>.

³¹ *Zakon Ukrainy „O vyborah deputatov Verhovnoj Rady Avtonomnoj Republiki Krym, mestnyh sovetov, poselkovykh, gorodskih golov Verhovoj Rady Ukrainy ot 06.04.2004 g.*

³² V. Kotyhorenko, *Etnični konflikti i protiričā v sučasnij Ukraїni. Politologičnij koncept*, Kīiv 2004, s. 334–335.

³³ N. Horska, *Aktywność narodowa...*, op.cit., s. 201.

³⁴ *Doneckoe regional'noe otdelenie Partii Regionov planiruem Den' russkogo āzyka*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 16.10.2009; *Zaāvlenie Doneckogo oblastnogo otdeleniā Partii Regionov*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 21.02.2007.

skiego. Przykładowo w Charkowie 14 lutego 2007 roku V. Alekseev – twierdząc, że zgodnie z Europejską Kartą Języków Mniejszościowych i Regionalnych oficjalnym językiem obwodu charkowskiego powinien zostać rosyjski³⁵. Dążąc do zmiany pozycji języka rosyjskiego także lider mniejszości rosyjskiej – odesski gubernator E. Matvijcuk zadeklarował, że rosyjski będzie miał rangę państwowego w obwodzie odesskim, ponieważ płynie „w krwi jego mieszkańców”³⁶.

Aktywność reprezentantów mniejszości rosyjskiej w samorządach terenowych obrazuje także ich inicjatywa we wsi Aleksandrovka znajdującej się na granicy rosyjsko-ukraińskiej w obwodzie donieckim. Zwrócili się oni do Prezydenta Ukrainy W. Janukowycza z prośbą o przyłączenie jej części do terytorium Rosji³⁷. Ponadto biorą udział w spotkaniach na temat przestrzegania praw Rosjan i języka rosyjskiego na Ukrainie, co uczynili m.in. 27 marca 2010 r. w Sewerodonecku. Wtedy też Rosjanie z seweredonieckiej i lisczjańskiej rad miejskich podpisali rezolucję, która w swoim programie zakładała rozwój języka i kultury rosyjskiej, a także współpracę z Federacją Rosyjską w sferze kultury³⁸.

Rosjanie w ramach prac samorządów terenowych, popularyzując kulturę rosyjską są także organizatorami konferencji i wieców – głównie w obwodach charkowskim, donieckim, dniepropietrowskim i ługańskim³⁹. Przykładem są obchody 75 rocznicy powstania obwodu donieckiego, na które z ich inicjatywy zostało zaproszonych 12 delegacji z obwodów rosyjskich, a także z Moskwy⁴⁰. Działalność Rosjan w ukraińskich samorządach terenowych wskazuje, że kształtują oni społeczno-kulturalną politykę danego obwodu. Prezentując interesy ludności rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, dążą do zbliżenia kontaktów z „ojczyzną historyczną”.

Szczególna aktywność polityczna mniejszości rosyjskiej ma miejsce w strukturach władzy Autonomicznej Republiki Krymu. Rosjanie są nadreprezentowani w każdym z sektorów władzy autonomii w stosunku do ich udziału w populacji półwyspu. W 1995 r. piastowali oni 70% miejsc we władzy ustawodawczej (Wsp. Prauzaskasa 1,07), natomiast w 2009 r. zajmowali 60% (Wsp. Prauzaskasa 1,03). Z kolei ich udział w strukturach władzy wykonawczej wynosił w 1995 roku 70%, a w 2009 r. 60%⁴¹.

³⁵ V. Alekseev, *Svobodnyj vybor Źyka – poziciâ, ktoruû budet otstaivat' Har'kovskij oblastnoj sovet*, 14.02.2007, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn.

³⁶ *Odesskij gubernator hočet sdelat' ruskij vtorym gosudarstvennym Źykom v oblasti*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 01.07.2010.

³⁷ *V doneckoj oblasti prigraničnoe selo poprosili v sostav Rossii*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 31.03.2010.

³⁸ A. Sukonnaâ, *V Severodoneckie sostoâlas' konferenciâ posvâšennaâ razvitiû i zašitie ruskogo Źyka i ruskij kul'ury v regionie*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 30.03.2010.

³⁹ K. Frolov, *Poziciâ ruskikh Ukrainy*, <http://www.materik.ru>.

⁴⁰ *Deâtel'nost ruskikh v Donecke*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 12.03.2009.

⁴¹ *Prezidium VRARK, Deputanty VRARK*, <http://www.crimea-portal.gov.ua>, odczyt z dn. 05.01.2010; *Gosudarstvennyj Komitet Statistiki Ukrainy*, <http://www.ukrstat.gov.ua>, odczyt z dn. 13.01.2010.

Rosjanie na Krymie we władzy ustawodawczej w latach 1991–2009 zajmowali najważniejsze urzędy legislacyjne. W latach 1992–1995 pełnili funkcje przewodniczącego parlamentu Republiki Krymskiej (N.V. Bagrov 1992–1994; S.P. Cekov 1995). Natomiast w Autonomicznej Republice Krymu wśród 7-krotnej zmiany tego stanowiska sprawowali je 5-krotnie (S.P. Cekov 1995; E. V. Suprunûk 1995–1996; V.A. Kiselev 1996–1997; A.P. Gricenko 1997–1998; 2006–2009)⁴².

Aktywność mniejszości rosyjskiej we władzy ustawodawczej na Krymie jest widoczna od początku lat 90. XX w. W 1990 roku podczas sesji deputowanych przyjęli oni oświadczenie *O prawie narodów Krymu do odnowienia państwowości w postaci Krymskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej*. Postulowali także za przeprowadzeniem referendum w celu odrodzenia Krymskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej jako podmiotu ZSRR⁴³. Ich zaangażowanie przybiera także postać prac nad projektami prawnymi dotyczącymi autonomii, co obrazuje m.in. działalność S. Cekova – przewodniczącego Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu. 8 lipca 2010 r. wyszedł on z inicjatywą, aby wszystkie akty prawne w sprawie autonomii były w pierwszej fazie uchwalane przez Radę Najwyższą Autonomicznej Republiki Krymu, a następnie oddawane Radzie Narodowej Ukrainy wyłącznie do zatwierdzenia lub odrzucenia. Zmiany te ograniczyłyby wpływy parlamentu ukraińskiego na ustawodawstwo autonomii⁴⁴. S. Cekov podkreśla także, że „szczęście” dla Ukrainy może przynieść tylko współpraca polityczno-gospodarcza z Rosją⁴⁵. W podobnym tonie wypowiada się V. Konstantinov, który jest zdania, że dla polityki Krymu najważniejsze są kontakty gospodarcze i polityczne z Federacją Rosyjską, oraz zacieśnienie relacji ukraińsko-rosyjskich⁴⁶.

Rosjanie w Radzie Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu wspierają antynatowskie protesty, jak to m.in. czynili w maju 2006 r. biorąc w nich udział i głosząc: „Krym terytorium bez NATO!”⁴⁷. Swoj sprzeciw wobec partnerstwa na linii Ukraina – NATO wyrażają także w publicznych wystąpieniach w czasie marszów manifestacyjnych, jak to m.in. praktykuje A. Żilin, który 23 lutego 2009 r. w Symferopolu stwierdził: „Nie powinniśmy jako posłowie dopuścić do obecności na Krymie wojsk NATO”⁴⁸. Podobne poglądy reprezentują także inni uczestnicy masowych demonstra-

⁴² *Prezidium VR ARK, Deputanty VR ARK*, <http://www.crimea-portal.gov.ua>, odczyt z dn. 05.01.2010.

⁴³ N. Horska, *Aktywność narodowa...*, s. 221–222.

⁴⁴ *Sergej Cekov: Vierhovnyj Sovet Ukrainy dolžen solglasovyvat' zakony kasušiesâ Kryma, s Konstytuciej avtonomii*, <http://www.rus.in.ua/news/3295.html>, odczyt z dn. 08.07.2010.

⁴⁵ A. Denisenko, *Budušee za nami. Intervju s deputatom VC Kryma, predsedatelem Russkoj Obsiny Kryma, S. Cekovom*, http://www.russ-mir.narod.ru/73/page_3.htm#3.

⁴⁶ „Krymskie Novosti”, <http://www.rada.crimea.ua>, odczyt z dn. 26.07.2010.

⁴⁷ *Krym obâvil sebâ teiritoriej bez NATO*, <http://www.polit.ru>, odczyt z dn. 06.06.2006.

⁴⁸ *Demonstraciâ v Simferopole ot 23.02.2009 g.*, <http://www.rblok.org.ua>.

cji: M.A. Baharev (deputowany w latach 1994–1998) czy V.V. Ivanov (deputowany w latach 2002–2006). Należą oni do grupy parlamentarzystów wywołujących debaty i dyskusje na temat polityki zagranicznej Ukrainy i jej relacji z Rosją.

We władzy wykonawczej w Republice Krymskiej w latach 1992–1995 Rosjanie zajmowali stanowisko prezydenta (Ū.A. Meškov w okresie 1994–1995) i premierów (B.I. Samsonov 1993–1994; Ū.A. Meškov 1994). W latach 1995–2009 w Autonomicznej Republice Krymu podczas 11-krotnej zmiany obsady głowy rządu, piastowali ten urząd 4 razy (A.I. Drobotov 1995; S.V. Kunicyn 1998–2001; S.V. Kunicyn 2002–2005; A.F. Burdûgov 2005–2006)⁴⁹.

Specyfikę działalności liderów mniejszości rosyjskiej we władzy wykonawczej Autonomicznej Republiki Krymu trafnie konstataje wypowiedź jednego z nich – O. Rodvilov’a. 24 września 2008 r. w wystąpieniu w parlamencie krymskim stwierdził, że „NATO odrywa Ukrainę od Federacji Rosyjskiej”⁵⁰ i dlatego też nie należy podejmować współpracy z Paktem Północnoatlantyckim.

Liderzy mniejszości rosyjskiej w strukturach władzy Autonomicznej Republiki Krymu zajmując stanowiska legislacyjne oraz wykonawcze biorą udział w opracowaniu i realizowaniu zasad polityki wewnętrznej i zagranicznej dotyczącej autonomii, tym samym mając bezpośredni wpływ na kształtowanie polityki półwyspu. Nasilają także tendencje separatystyczne na Krymie oraz promują interesy Federacji Rosyjskiej w polityce zagranicznej Ukrainy.

2. Rola partii prorosyjskich w polityce Ukrainy

Wśród partii prorosyjskich na Ukrainie rysuje się podział na prorosyjskie partie ogólnonarodowe i rosyjskocentryczne. Te pierwsze w swoich programach jako jeden z najważniejszych elementów zakładają współpracę z Rosją, a także zmianę statusu języka rosyjskiego na państwowy, przy tym nie powstały głównie dla reprezentowania mniejszości rosyjskiej (należą do nich m.in. Komunistyczna Partia Ukrainy, Partia Regionów, Postępowo-Socjalistyczna Partia Ukrainy). Natomiast te drugie zostały głównie powołane dla ochrony interesów Rosjan na Ukrainie (m.in. Partia Rosyjski Blok, Partia Słowiańska, Partia Słowiańskiej Jedności Ukrainy, Partia Związków, Partia „Kijowska Rus”). Szczególne miejsce wśród partii prorosyjskich na ukraińskiej scenie politycznej zajmuje Partia Regionów, która w rezultacie wyborów parlamentarnych z 26 marca 2006 r. odniosła sukces wyborczy. Również w wyborach parlamentar-

⁴⁹ *Gosudarstvennyj Komitet Statistiki Ukrainy*, <http://www.ukrstat.gov.ua>, odczyt z dn. 13.01.2010; *Prezidium Rady ARK, V RA Republiki Krym*, <http://www.rada.crimea.ua>, odczyt z dn. 10.11.2009.

⁵⁰ *NATO – črevato, iii kto nam navāzyvaet svoū ideologiiū – nazyvaā eē „ukrainskoj”*, <http://www.rblok.org.ua>, odczyt z dn. 24.09.2008.

nych 30 września 2007 r. zajęła pierwsze miejsce współtworząc nowo sformułowany rząd⁵¹.

Zaangażowanie partii prorosyjskich w ukraińskiej polityce wewnętrznej szczególnie dotyczy statusu języka rosyjskiego. Już w 1993 r. reprezentanci mniejszości rosyjskiej z Partii Słowiańskiej dążąc do wprowadzenia podwójnego obywatelstwa i rangi państwowej dla języka rosyjskiego zorganizowali ogólnoukraińską akcję manifestacyjną, podczas której opowiadali się za urzeczywistnieniem swoich postulatów⁵². Również członkowie Partii Rosyjski Blok we wrześniu 2004 r. w Symferopolu żądali uznania rosyjskiego za państwowy, głosząc hasło: „Językowi rosyjskiemu – status na równi z ukraińskim!”⁵³. Zainicjowali również 4 listopada 2008 r. w Symferopolu ponad 400-osobowy marsz, przeciwko redukcji kanałów rosyjskich w telewizji ukraińskiej⁵⁴.

Liderzy partii prorosyjskich, dążąc do zmiany rangi języka rosyjskiego, oprócz akcji protestacyjnych, kierują oficjalną korespondencję do organów władzy państwowej, co potwierdza m.in. list liderów Partii Słowiańskiej z 12 lutego 2001 r. do Prezydenta Federacji Rosyjskiej W. Putina. Wyrazili oni swój niepokój wobec dyskryminacji języka rosyjskiego na Ukrainie, prosząc prezydenta o regulację tej kwestii⁵⁵. Również Rosjanie z Kijowskiej Rusi 17 marca 2010 r. w liście do prezydenta W. Janukowcza prosili, aby przeciwstawił się wszelkim „językowym prześladowaniom” Rosjan na Ukrainie⁵⁶.

Dążąc do modyfikacji statusu języka członkowie partii prorosyjskich organizują konferencje oraz wywołują publiczne dyskusje. Rosjanie z Partii Regionów są pomysłodawcami konferencji w Symferopolu z 5 lutego 2007 r. podczas której traktowali o nieodzowności uznania języka rosyjskiego za państwowy⁵⁷. Członkowie partii prorosyjskich przygotowują także projekty ustaw na rzecz zmiany statusu języka rosyjskiego. Rosjanie z Partii Słowiańskiej w 1998 roku zaproponowali poprawkę do Konstytucji Ukrainy, wprowadzającą ustrój federalny na Ukrainie i status państwowy dla języka rosyjskiego⁵⁸. Podobnie liderzy Partii Rosyjski Blok dążąc do nadania rosyjskiemu rangi państwowej 14 września 2002 r. skierowali w tej sprawie szczególną

⁵¹ *Rezultaty Výborov ot 26.03.2006 g; Rezultaty Výborov ot 30.09.2007 g*, <http://www.cvk.gov.ua>.

⁵² *Istoriâ Slovânskoj Partii*, <http://www.slavonic.org.ua>, odczyt z dn. 12.09.2010.

⁵³ *Russkij âzyk – gosudarstvennyj*, <http://www.rblok.org.ua>, sentâbr 2004.

⁵⁴ *Russkij marš v krymskoj stolice*, <http://www.rblok.org.ua>, odczyt z dn. 04.11.2008.

⁵⁵ *Obraŝenie Prezidentu Rossijskoj Federacii*, <http://www.slavonic.org.ua>, odczyt z dn. 12.02.2001.

⁵⁶ *Sovmestnoe Obraŝenie k Prezidentu Ukrainy V Anukovičovi Central'nogo Komiteta Progressivnoj Sociałističeskoj Partii Ukrainy i Głownogo Soveta Partii „Kievskâ Rus'”*, <http://www.kievskarus.ucoz.ru>, odczyt z dn. 17.03.2010.

⁵⁷ *V Simferopole sostoâłos' Vseukrainskoe sobranie deputantov sovetov vseh urovnej*, <http://www.partyofregions.org.ua>, odczyt z dn. 05.02.2007.

⁵⁸ *Deâtel'nost Slovânskoj Partii*, <http://www.slavonic.org.ua>, odczyt z dn. 12.08.2010.

rezolucję do parlamentu i Prezydenta Ukrainy⁵⁹. Partia Regionów również pracuje nad ustawą dotyczącą posługiwania się językiem rosyjskim w radio i telewizji oraz regulacji pobierania nauki w języku rosyjskim. Jej liderzy we wrześniu 2010 r. wystosowali do Rady Najwyższej Ukrainy projekt ustawy, w którym proponują rozszerzenie sfery komunikowania się w języku rosyjskim⁶⁰.

Partie prorosyjskie pogłębiają także istniejący na Ukrainie regionalizm na Wschód skierowany w stronę Rosji i proeuropejski Zachód, co w sposób szczególny potwierdzają wybory prezydenckie z lat 2004 i 2010. Kandydat Partii Regionów W. Janukowycz uzyskał najwięcej głosów we wschodnich obwodach kraju, w których koncentruje się elektorat prorosyjski⁶¹. Ponadto partie prorosyjskie zmierzając do nadania regionom wschodniemu i południowemu „samodzielności” w określeniu statusu języka, są inicjatorami akcji protestacyjnych na ich terenie, co nasila istniejący regionalizm językowy. Partia Kijowska Ruś jest organizatorem 135 takich demonstracji, podczas których jej członkowie głosili m.in. hasła autonomii gospodarczej i językowej części wschodniej Ukrainy⁶². Domagają się tego także w ramach organizowanych przez siebie akcji liderzy z Partii Słowiańskiej, Partii „Za Wspólną Ruś”, Partii „Rosyjsko-Ukraiński Związek Ruś”, Partii „Za Wspólną Ruś” i Partii Związek⁶³.

Wyjątkowym obszarem aktywności partii prorosyjskich jest Autonomiczna Republika Krymu, co jest uwarunkowane m.in. dążeniem Rosjan do utworzenia autonomii narodowościowej. Aktywnością na półwyspie odznacza się Partia Rosyjski Blok, której liderzy 18 marca 2009 r. zadeklarowali poparcie dla inicjatyw posłów Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu, którzy opowiadają się za sojuszem Ukrainy z Federacją Rosyjską. Ponadto partia ta podnosi kwestię zmiany statusu półwyspu w celu przyłączenia Krymu do Rosji⁶⁴.

Zaangażowanie partii prorosyjskich w sferze polityki zagranicznej jest szczególnie widoczne w relacjach Ukraina – NATO „przenikających się” ze stosunkami ukraińsko-rosyjskimi. Rosjanie z Partii Rosyjski Blok w proteście z 9 września 2002 roku w Kijowie, popularyzowali hasło: „Nie Ukrainie w NATO!”. Podobnie podczas demonstracji 27 czerwca 2007 roku przekonywali społeczeństwo, że porozumienie Ukrai-

⁵⁹ *Rezolucia Partii Ruskiej Blok ot 14.09.2002 g*, <http://www.rblok.org.ua>.

⁶⁰ *Partiâ Regionov gotovit zakon o russkom âzyke na radio i TV*, <http://www.lb.ua>, odczyt z dn. 10.02.2010; *V VRU gotovitsâ prinât dolgoždannyj zakon o âzykah*, <http://www.russian.kz>, odczyt z dn. 14.09.2010.

⁶¹ *Rezultaty prezydenckih vyborov ot 2004 g. Rezultaty prezydenckih vyborov ot 2010 g*, <http://www.cvk.gov.ua>.

⁶² *Naši akcii, Partiâ Kijovskaâ Rus'*, <http://www.kievskar.us.ucoz.ru/news/1-0-1>, odczyt z dn. 30.08.2010.

⁶³ *Akcii, Partiâ Souz*, <http://www.partsouz.org> (10.02.2010); *Deâtel'nost' Slovânskoj Partii*, <http://www.slavonic.org.ua>, odczyt z dn. 12.08.2009; *Russkie na Ukrainie, Deâtel'nost'*, <http://www.rus.in.ua>.

⁶⁴ *V Krymu otmetili 18-û godovšinu Vsesouznogo referendum 1991 g*, <http://www.rblok.org.ua>, odczyt z dn. 18.03.2009.

ny z Paktem Północnoatlantyckim jest wbrew „przyjaźni” z Rosją⁶⁵. Kontynuację „potępienia” sojuszu NATO – Ukraina stanowiła akcja z 17 czerwca 2008 r. we Lwowie, gdzie przyjęli rezolucję, w której nawoływali do przeprowadzenia referendum w sprawie członkostwa Ukrainy w NATO. Dokument został skierowany do kancelarii Prezydenta Ukrainy i parlamentu ukraińskiego⁶⁶.

Dla wyrażenia swojego „veto” wobec potencjalnej integracji Ukrainy z NATO Rosjanie z Partii Rosyjski Blok organizują publiczne pikety (m.in. 24 sierpnia 2008 r. na Jałcie)⁶⁷. Podobnie 23 lutego 2009 roku w Symferopolu, na placu przed gmachem Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu krzyczeli: „Chwała wielkiej Rosji!”. Również w wyniku starań Rosjan z Partii Rosyjski Blok rada miejska w Symferopolu w 2008 r. zatwierdziła decyzję *O przyznaniu Symferopolowi statusu terytorium bez NATO*⁶⁸.

Wyjątkowe znaczenie dla polityki ukraińskiej ma działalność lidera Partii Regionów W. Janukowycza, którego wizyta w 2006 r. w Brukseli, przekreśliła szanse Ukrainy na przyjęcie Planu Działania na rzecz Członkostwa w NATO (MAP). Stanowisko szefa rządu wobec NATO było także „popierane” w ramach demonstracji partii prorosyjskich, co potwierdza m.in. przeprowadzona 3 kwietnia 2008 r. przez Partię Regionów akcja protestacyjna w Kijowie, Charkowie, Dniepropietrowsku, Doniecku, Odessie, Ługańsku, Zaporozżu i Sewastopolu, podczas której przekonywali zebranych, że partnerstwo Ukraina NATO negatywnie wpłynie na stosunki ukraińsko-rosyjskie⁶⁹. Podobnie członkowie Partii Rosyjski Blok, Partii Związek oraz Kijowskiej Rusi opowiadali wobec wstąpienia Ukrainy do struktur Paktu Północnoatlantyckiego podczas demonstracji 18 lutego 2008 r. krzyżąc: „NATO – Nie!”, czy też 24 sierpnia 2008 r. pod hasłem: „Wspólny front: nie – NATO!”⁷⁰.

W. Janukowycz kontynuację polityki dezaprobaty wobec integracji Ukrainy z Paktem Północnoatlantyckim zapowiedział również piastując urząd prezydenta. Potwierdzeniem zapowiedzi był złożony przez niego projekt ustawy o zasadach wewnętrznej i zagranicznej polityki Ukrainy, w którym wyeliminowano punkt o uzyskaniu przez Ukrainę członkostwa w NATO. Rada Najwyższa Ukrainy podpisała go w czerwcu 2010 r.⁷¹

⁶⁵ *Zaŭvlenie Russkogo Bloka protiv vstupuŭnia Ukrainy v Nato ot 27.06.2002 g*, <http://www.rblok.org.ua>.

⁶⁶ A. Katačín, *Antinatovskij piket vo L'vove*, <http://www.rblok.org.ua>, odczyt z dn. 17.06.2008.

⁶⁷ *Protest protiv NATO ot 24.08.2008 g*, <http://www.rblok.org.ua>.

⁶⁸ *O narušenii rukovodstvom Ukrainy zakonadatel'stva o Referendume o mestnom samoupravlenii, Konstitucii Respubliki Krym i ob ignorovanii Midom Ukrainy rešenii Simferopolskogo gorodskogo soveta ob 'avšego territorii stolicy Kryma „Territorej bez NATO”*, <http://www.rblok.org.ua>, odczyt z dn. 25.12.2008.

⁶⁹ *Partia Regionov protiv NATO*, <http://www.lb.ua/news/politics>, odczyt z dn. 03.04.2008.

⁷⁰ *Demonstraciâ ot 24.08.2008 g*, <http://www.rblok.org.ua>; *Demonstraciâ ot 18.02.2008 g*, <http://www.rblok.org.ua>.

⁷¹ *Ukraina-Nato: rozumna distancija*, <http://www.pravda.ru>, odczyt z dn. 06.08.2010.

„Siłę” i prorosyjski kierunek działalności prezydenta oraz Partii Regionów obrazuje także ratyfikowana przez parlament ukraiński 27 kwietnia 2010 roku w atmosferze skandalu i sprzeciwu opozycji międzypaństwowa umowa z Rosją o przedłużeniu stacjonowania Floty Czarnomorskiej na Krymie do 2042 roku. Umowa podpisana przez W. Janukowycza i D. Miedwediewa umacnia także wpływy Rosji na Ukrainie⁷². Zawarte porozumienie stanowiąc wyraz zbliżenia w stosunkach ukraińsko-rosyjskich jest realizacją celów nie tylko Partii Regionów, ale także większości partii prorosyjskich. Partia Rosyjski Blok traktując Flotę Czarnomorską, „jako jedyne obrońcę Ukrainy od polityków, którzy chcą, aby Ukraina wstąpiła do NATO” – informacje o przedłużeniu pobytu rosyjskiej Floty Czarnomorskiej na Krymie przyjęła z entuzjazmem⁷³.

Na rzecz zacieśnienia stosunków ukraińsko-rosyjskich, prorosyjskie partie rosyjskocentryczne organizują także marsze, wiece i demonstracje, co potwierdzają m.in. wydarzenia w Symferopolu 1 maja 2009 r., gdzie liderzy Rosyjskiego Bloku, Partii Związek, Partii Słowiańskiej, Kijowskiej Rusi głosili hasła: „Chwała wielkiej Rosji!”⁷⁴. Trzymając w rękach flagi Federacji Rosyjskiej i portrety D. Miedwediewa i W. Putina promowali współpracę między państwami. Uczestnikami akcji byli także deputowani Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu (m.in. S. Cekov, O. Slūsarenko, A. Ševcova), którzy opowiadali się za politycznym i ekonomicznym sojuszem Ukrainy z Federacją Rosyjską⁷⁵.

Partie prorosyjskie odgrywają znaczącą rolę na ukraińskiej scenie politycznej. Promując strategiczne miejsce Rosji w polityce ukraińskiej dążą do utrzymania Ukrainy w kręgu bezpośredniego oddziaływania polityki Federacji Rosyjskiej. Wyrażają przy tym brak aprobaty dla kierunku „prozachodniego” – co prowadzi do braku porozumienia w wyborze spójnej opcji polityki zagranicznej państwa. Ponadto ich liderzy zajmują stanowiska państwowe i organizują rząd – tworzą go. Partie prorosyjskie stały się wyznacznikiem „kierunku w polityce, który nie zagraża” dobrosąsiedzkim stosunkom rosyjsko-ukraińskim. Kształtują przy tym politykę wewnętrzną oraz współdecydują o wektorach polityki zagranicznej Ukrainy i relacjach z Kremlm.

⁷² A. Górska, P. Wolowski, *Flota za gaz – Ukraina wiąże się z Rosją*, <http://www.osw.waw.pl>, odczyt z dn. 28.04.2010.

⁷³ *Černomorskij Flot – garant stabil'nosti*, <http://www.rblok.org.ua>.

⁷⁴ *Piervomajskaâ Demonstraciâ v Simferopole*, <http://www.rblok.org.ua>, odczyt z dn. 01.05.2009.

⁷⁵ *Demonstraciâ ot 01.05.2009 g*, <http://www.rblok.org.ua>.

3. Aktywizacja mniejszości rosyjskiej w organizacjach pozarządowych

Wiodącym wśród grona organizacji etnopolitycznych mniejszości rosyjskiej na Ukrainie o zasięgu ogólnokrajowym jest Rosyjski Ruch Ukrainy (powstał w 1999 r., liczy 46 tys. członków). Jego celami są m.in. integracja Ukrainy z Rosją oraz Białorusią, współpraca między tymi państwami oraz nadanie językowi rosyjskiemu statusu państwowego⁷⁶. Liderzy organizacji (m.in. A. Svistunov) inicjują regionalne konferencje, zjazdy ogólnokrajowe, okrągłe stoły, a także wygłaszają publiczne wykłady. W maju 2000 roku przeprowadzili ogólnoukraińską akcję w obronie języka rosyjskiego. Dążąc do zmiany jego pozycji uciekają się także do protestów (m.in. 25 maja 2000 r. w Charkowie pod hasłem „Językowi rosyjskiemu razem z ukraińskim – status państwowy!” oraz 27 kwietnia 2001 r.)⁷⁷. Uczestniczą także w imprezach promujących kulturę rosyjską, co potwierdza ich zaangażowanie na festiwalu „Wielkie Rosyjskie Słowo” 6–12 czerwca 2006 r. na Krymie⁷⁸. Organizacja wydaje także prasę (m.in. *Zbiorek do Problemów Międzyetnicznych, Rosyjska Prawda*), której lokalne odpowiedniki są sprzedawane we wszystkich obwodach państwa. Do grupy organizacji etnopolitycznych działających na terenie całego kraju należy także: Sojusz Ukrainy Białorusi i Rosji (SUBR), którego celem jest m.in. rozwój oraz intensyfikacja stosunków między narodami ukraińskim, rosyjskim i białoruskim (2003); Spadkobiercy Bohdana Chmielnickiego (liderem m.in. L. Grać)⁷⁹.

Szczególna działalność Rosjan w organizacjach etnopolitycznych ma miejsce w regionie południowym Ukrainy. W ich gronie znajduje się Rosyjska Wspólnota Krymu (powstała w 1993 r., liczy 15 tys. członków), której celem jest: „Przyszłość Ukrainy i Krymu – w sojuszu z Rosją”. Została ona powołana, by zjednoczyć mieszkańców Krymu rosyjskiego pochodzenia etnicznego lub uważających kulturę i język rosyjski za ojczyste oraz działać na rzecz kultury, języka i tradycji rosyjskiej⁸⁰. Jej liderzy inicjują protesty (m.in. 27 lipca 2009 r. w Sewastopolu), wywołują publiczne debaty w trakcie których głoszą programowe hasła (m.in. 20 lutego 2009 roku w Sewastopolu krzyczeli: „Krym – terytorium Rosji!”)⁸¹. Ich aktywność obrazowały także wydarze-

⁷⁶ *Osnovopolagaiščie idejnye principy deatel'nosti RDU*, <http://www.rdu.org.ua>, odczyt z dn. 23.07.2009.

⁷⁷ N. Horska, *Aktywność narodowa...*, s. 205–210.

⁷⁸ *Festival Russkoe Velikoe Slovo*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 6–12.06.2006.

⁷⁹ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008; *Press-reliz učreditel'noj konferencii Vseukrainskogo Obedineniä Nasledniki Bohdana Hmelnickogo*, <http://www.edinienie.kiev.ua>, odczyt z dn. 12.09.2008.

⁸⁰ *Sprovočnaâ informaciâ o Russkoj Obsinie Kryma*, <http://www.ruscimea.ru>, odczyt z dn. 30.07.2009.

⁸¹ *V. Simferopole prošel miting priuročennyj k 55-j godovšine peredači Kryma iz sostava Rossii v sostav Ukrainy*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 20.02.2009.

nia z 23 października 2009 r. w Symferopolu, gdzie dezaprobowali potencjalną akcesję Ukrainy do NATO⁸². Organizują także zebrań naukowe (tzw. Rosyjskie Wtorki) oraz otwarcia centrów narodow-kulturalnych, podczas których promują konieczność zmiany statusu języka rosyjskiego⁸³. Grupę wiodących organizacji etnopolitycznych w regionie południowym tworzą także Rosyjski Ruchu Sewastopola, Kongres Rosyjskich Organizacji Krymu (1995) oraz Związek Rosjan Taurydy⁸⁴.

Wśród organizacji etnokulturowych mniejszości rosyjskiej, które podejmują ogólnokrajową działalność znajduje się Rosyjska Wspólnota Ukrainy (założona w 1999 r., 8 tys. członków). Jej liderzy (m.in. A. Bobryšov, K. Šurov) dążą do jednoczenia obywateli ukraińskich pochodzenia rosyjskiego i zapewnienia im przestrzegania ich praw narodowo-kulturalnych, językowych i oświatowych⁸⁵. Organizują oni konferencje i okrągłe stoły, na których przedmiotem dyskusji jest problematyka mniejszości rosyjskiej. Dali temu wyraz m.in. w 2003 r., gdzie z Kulturowo-Oświatowym Towarzystwem „Rosyjskie Zebranie” byli organizatorem posiedzenia międzynarodowego społecznego okrągłego stołu „Naród i Kultura” pod hasłem: „Rok Rosji na Ukrainie. Rola kultury i języka rosyjskiego w zachowaniu moralności, duchowości i wartości intelektualnych na Ukrainie”⁸⁶.

Aktywną w całym kraju jest także Ukraińska Akademia Rusycystyki (2004). Jej celami są m.in. przeciwdziałanie redukcji rosyjskojęzycznych placówek oświatowych w państwie⁸⁷. Na czele z A. Olejnikovem inicjuje kongresy naukowe (np. 31 marca – 1 kwietnia 2005 r. pod hasłem: „Rosyjskie tradycje naukowe na Ukrainie – przeszłość, teraźniejszość i przyszłość”)⁸⁸. Podobnie Ogólnoukraińskie Towarzystwo Rosyjskiej Kultury „Ruś” (założone w 1990 r., 18 tys. członków) zostało „uruchomione” dla prowadzenia działalności oświatowej i naukowej na rzecz kultury oraz języka rosyjskiego na Ukrainie. Dla towarzystwa (m.in. lider V. Ermolova) priorytetem jest opracowywanie projektów dotyczących rozwoju języka rosyjskiego⁸⁹. Organizacjami etnokulturowymi o zasięgu ogólnokrajowym jest także Ukraińskie Stowarzyszenie Nauczycieli Języka i Literatury Rosyjskiej (2000); Ogólnoukraińskie Narodowe Kulturalno-Oświa-

⁸² *V Simferopole prošel miting patriotičeskikh sil posvâšennoj godovšinie prinátia Konstitucii Avtonomnoj Respubliki Krym*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 23.10.2009.

⁸³ O. Slûsarenko, *Ruskaâ Obšina Kryma – Êtapy borb'by za prava russkokulturnogo naseleniâ Kryma i Ukrainy*, <http://www.crimean.ru>.

⁸⁴ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008.

⁸⁵ O. Grinčenko, *Konstantin Šurov, predsedatel' Russkoj Obšćiny Ukrainy: My sebâ men'sestvom ne sčítaem*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 30.10.2007.

⁸⁶ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008.

⁸⁷ *V Ukraine sozdana Ukrainskad Akademiâ Rusistiki*, <http://www.podrobnosti.ua>, odczyt z dn. 31.03.2005.

⁸⁸ *Konferencii 2005 god*, <http://www.materik.ru>.

⁸⁹ *Instytut Graždanskogo Obšestva: obšestvitel'nye organizacii*, <http://www.c-societ.ru>, odczyt z dn. 12.10.2008.

towe Towarzystwo „Rosyjskie Zebranie” (lider A. Potapowa); Rosyjska Rada Ukrainy (lider V. Provozin); Ogólnoukraińska Społeczna Organizacja „Rosyjska Szkoła” (lider A. Kondrâkov); Związek Prawosławnych Bractw Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej (1993) oraz Związek Narodu Rosyjskiego (2004)⁹⁰.

W regionie południowym wiodącą organizacją etnokulturową jawi się Rada Rosyjskich i Ruskich Wspólnot Krymu (założona w 1997 r., liczy około 7 tys. członków), która zmierza do konsolidacji rosyjskojęzycznej ludności Krymu oraz ochrony praw i godności etnicznych Rosjan⁹¹. Aktywnością odznacza się także Rosyjskie Młodzieżowe Centrum Krymu (1997), którego członkowie przeprowadzają akcje poświęcone m.in. obchodom Dnia Rosji na Krymie. Działalność w obwodach południowych podejmuje także „Rosyjskojęzyczna Ukraina” (lider M. Kirillov), której celami są obrona praw i swobód ludności rosyjskojęzycznej. Na rzecz rozwoju języka rosyjskiego również Izmaïlskie Towarzystwo im. A. Puszkina (lider I. Andrianov) organizuje imprezy kulturowe⁹².

Obrona języka rosyjskiego przed dyskryminacją jest także zadaniem Rosyjskiej Wspólnoty Sewerodniecka, „Jednej Ojczyzny” (lider V. Kaurov), Rosyjskiego Kulturowego Centrum Obwodu Odeskiego, Narodowego Frontu „Sewastopol-Krym-Rosja”, Rosyjskiej Narodowej Wspólnoty „Rusicz” (m.in. organizator konferencji z 16 kwietnia 2010 r. w Chersonie poświęconej twórczości A. Czechowa), Donbaskiej Rusi, Chersońskiego Obwodowego Towarzystwa Rosyjskiej Inteligencji „Ruś”⁹³.

Do organizacji etnokulturowych Rosjan w regionie wschodnim należy m.in. Charłowska Obwodowa Organizacja Za Równość – Kulturowo – Językową, której głównym zadaniem jest obrona języka rosyjskiego i zmiana jego statusu⁹⁴. Jej członkowie

⁹⁰ *Programma Rossijskoj Školy*, <http://www.schoolru.com.ua> (30.04.2009); *SPBUPC*, <http://www.spbu-orthodox.narod.ru>, odczyt z dn. 17.03.2009; *Instytut Graždanskogo Obšestva: obšestvitel'nye organizacii*, <http://www.c-societ.ru>, odczyt z dn. 12.10.2008; *Asociaciâ učitelej russkogo âzyka i literatury Ukrainy*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 12.08.2009; *Instytut Graždanskogo Obšestva: obšestvitel'nye organizacii*, <http://www.c-societ.ru>, odczyt z dn. 12.10.2008; *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru> (20.09.2008).

⁹¹ *Sovet Rossijskich i Russkich Sodružestv Krymu*, <http://www.russia.crimea.com>, odczyt z dn. 13.04.2008.

⁹² *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru> (20.09.2008); *Programma organizaciei Russkâzyčnaâ Ukarina*, <http://www.r-u.org.ua/info.html>, odczyt z dn. 12.09.2009.

⁹³ A. Sukonnaâ, *V Severedonecke sostoâlas 'konferenciâ posvâšennaâ razvitiû i zašite russkogo âzyka i russkoj kul'tury v regione*, 30.03.2010, <http://www.rus.in.ua>; *Ednoe Otčestvo*, <http://www.otchestvo.org>, odczyt z dn. 23.08.2009; *Odessa napomnila francuzom „Pro den' Borodina”*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 07.07.2009; *Russkâ Obšina Kryma sobiraet miting v zašitu aktivisťstov „Sevastopol'-Krym-Rossia”*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 20.02.2009; M. Podgajnaâ, *V Hersone prošla konferenciâ posvâšennaâ tvorčestvu A. P. Čehova*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 16.04.2010; *I2 iunâ v Donecke projdet akciâ v zašitu russkogo âzyka*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 03.06.2009; *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008.

⁹⁴ *Za Kulturo-Âzykovye Rovnopravie*, <http://www.ravnopravie.kharkov.ua>, odczyt z dn. 29.05.2008.

(m.in. G. Makarov), są inicjatorami akcji protestacyjnych, co potwierdza zorganizowana przez nich 25 maja 2000 r. demonstracja w Charkowie. W jej trakcie w ponad 100-osobowej grupie na placu Swobody krzyczeli: „Językowi rosyjskiemu razem z ukraińskim status państwowy!”. Dezaprobatę wobec nieoficjalnego statusu języka rosyjskiego wyrażali także 27 kwietnia 2007 r. w Charkowie, gdzie wspólnie z przedstawicielami Rosyjskiego Ruchu Ukrainy domagali się wprowadzenia dwujęzyczności na terenie miasta. Zakres ich aktywności obejmuje również publikację artykułów, broszur i ulotek, które rozdają m.in. podczas sympozjów naukowych⁹⁵.

Liderzy Rosyjskiego Narodowo-Kulturalnego Towarzystwa Obwodu Charkowskiego (m.in. M. Godunov) również popularyzują język i kulturę rosyjską. Organizują zjazdy naukowe (m.in. 21 maja 2009 r. w Charkowie pod hasłem „300-lecie Połtawskiej Bitwy: spojrzenie przez stulecia”), czy festiwale (np. 9–11 grudnia 2009 r. w Charkowie festiwal „Tydzień Języka i Kultury Rosyjskiej”)⁹⁶. Ich inicjatywy są wspierane m.in. przez Charkowskie Miejskie Społeczno-Patriotycznym Centrum Rosjanie. Również przedstawiciele „Rosyjskiego Domu” Obwodu Donieckiego są pomysłodawcami szeregu imprez kulturalnych w celu rozwoju języka rosyjskiego, do których należały m.in. Festiwal Tańca Narodowego „Kalinka”⁹⁷. Grupę organizacji etnokulturowych mniejszości rosyjskiej w regionie wschodnim tworzą także: Rosyjskojęzyczna Wspólnota Słowianie, Dniepropietrowska Obwodowa Społeczna Organizacja „Ruś” (lider L. Simonova), Centrum Rosyjskiej Kultury „Cyrylca” (lider J. Fanygin), Zaporozkie Miejskie Towarzystwo Rosyjskiej Kultury „Ruś” (lider O. Koliada), Rosyjska Wspólnota Obwodu Donieckiego (lider A. Bazilûk), Towarzystwo Kozaków Dońskich Obwodu Ługańskiego (lider A. Šein), Charkowskie Miejskie Społeczno-Patriotyczne Centrum „Rosjanie” (lider G. Čubar)⁹⁸.

Wśród grona wiodących organizacji etnokulturowych Rosjan w regionie zachodnim znajduje się Rosyjskie Towarzystwo im. A. Puszkina (1990). Koncentruje się ono na obronie społeczno-kulturalnych interesów ludności rosyjskiej żyjącej w ukraińskich obwodach zachodnich. Jej reprezentanci (m.in. O. Lûtikov, V. Provozin) inicjują imprezy na rzecz kultury rosyjskiej – wieczory poetyckie, muzyczne i teatralne. Szczególne zaś miejsce poświęcają twórczości A. Puszkina (m.in. 6–7 czerwca 2009 r. podczas 20 rocznicy powstania towarzystwa; 6 czerwca 2010 r. w Zakarpaciu, pod-

⁹⁵ *Deâtelnost' „Za Kulturno-Âzykovye Rovnopravie” s 2000 po 2002 god*, <http://www.ravnopravie.kharkov.ua>, odczyt z dn. 13.08.2009.

⁹⁶ E. Dobrynina, *V Harkove prośla konferenciâ „300 let Poltavskoj bitvy: vzglâd čerez stoletniâ”*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 25.05.2009; *Učastniki „Nedeli russkogo âzyka” v Harkove zaâvili ob êtnocide na Ukraine*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 15.12.2009.

⁹⁷ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008; M. Gakova, *Obšestvennoj organizacii „Russkij Dom v Donieckoj oblasti – 2 goda”*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 04.02.2009.

⁹⁸ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008.

czas obchodów rocznicy narodzin A. Puszkina)⁹⁹. Popularyzowanie kultury rosyjskiej jest także celem Zakarpackiego Towarzystwa Kultury Rosyjskiej i Oświaty „Rosyjski Dom” (1991). Przeprowadza ono badania dotyczące rosyjskiego komponentu etnicznego w strukturze etnicznej Zakarpacia¹⁰⁰. Podobnie przedstawiciele Lwowskiego Towarzystwa Kultury Rosyjskiej i Oświaty „Rosyjski Dom” są autorami sympozjów naukowych (m.in. „Rosjanie Ukrainy zachodniej: historia i współczesność”) oraz okrągłych stołów (m.in. w 2007 r. „Mniejszości narodowe na Ukrainie: wybór drogi”)¹⁰¹. Z kolei Zakarpackie Towarzystwo Rosyjskiej Kultury „Ruś” rozpowszechnia w bibliotekach regionu zachodniego albumy o problematyce kultury rosyjskiej, jak również przygotowuje obchody poświęcone pisarzom i poetom rosyjskim (m.in. 30 października 2008 r. 200 rocznica urodzin N. Gogoła)¹⁰². W obronie języka i kultury rosyjskiej na Ukrainie inicjatywę wykazują także członkowie Rosyjskiej Wspólnoty Obwodu Iwanofrankowskiego (lider A. Volkov), Konfederacji Rosyjskich Wspólnot i Organizacji Zachodnich Obwodów Ukrainy (lider A. Svistunov), Rosyjskiej Wspólnoty Obwodu Lwowskiego (lider A. Boryšev), Słowiańskiego Soboru „Rosyjska Wspólnota Zakarpacia Odrodzenie” (lider V. Nekrasov), Rosyjskiej Wspólnoty Bukowiny, Rosyjskiej Wspólnoty Obwodu Rówieńskiego (lider A. Andrienka), Narodowego Centrum Kulturalnego „Rosyjskie Odrodzenie” (lider A. Emšanov)¹⁰³.

W regionie centralnym wśród grona organizacji etnokulturalnych Rosjan znajduje się Chmielnickie Towarzystwo Rosyjskiej Kultury „Ruś” (1991). Zostało ono powołane w celu zjednoczenia rosyjskich oraz rosyjskojęzycznych obywateli zamieszkujących region centralny i obrony ich językowych i kulturalnych interesów. Jej przedstawiciele (m.in. V. Razuvaev) inicjują wieczory poetyckie poświęcone wybitnym poetom rosyjskich (m.in. 6 czerwca 2009 r. z okazji 210 rocznicy urodzin A. Puszkina, na którym czytali jego utwory), są autorami konkursów (m.in. w marcu 2010 r. „Znawcy Języka Rosyjskiego”) oraz spotkań kulturowo-oświatowych (m.in. 3 października 2008 r. w Chmielnickim)¹⁰⁴. Rozwój kultury rosyjskiej stanowi także zadanie Winnickiego Towarzystwa Rosyjskiej Kultury „Ruś”, którego członkowie przygoto-

⁹⁹ 6–7 iúná vo L'vove budut otmečat' Puškinskie dni, 03.06.2009, <http://www.rus.in.ua>; A. Katačín, *Na Zakarpat' e otmetili Den' s'ela Puškino*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 07.06.2010.

¹⁰⁰ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008.

¹⁰¹ T. Ákovleva, *Vo L'vove otprazdnovali 15-letie Asociacii kultury i obrozovaniá „Russkij Dom”*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 16.10.2009.

¹⁰² V. Viktorov, *Prezentaciá 4-ogo vypuska al'manaha „Russkaá kultura Zakarpat'á v Užogorode*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 10.05.201.; V. Saltykov, *V Užogorode prošli očerednye Gogolevskie čteníá*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 05.11.2008.

¹⁰³ *Russkie organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008.

¹⁰⁴ V. Viktorov, *Den' ruskogo slota v Užogorode*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 08.06.2009; *V Hmel'nickom prošel oblatnoj konkurs znatakov ruskogo ázyka*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 02.04.2009; *Puškinskij úbilej v Hmel'nickom*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 09.06.2009.

wują okrągłe stoły (m.in. 26 lutego 2010 r. w Winnicy) oraz promują literaturę rosyjską (m.in. 10 listopada 2009 r. odbyły się w Winnicy targi książki rosyjskiej)¹⁰⁵. Do wiodących organizacji etnokulturowych mniejszości rosyjskiej w regionie centralnym należy także Rosyjska Wspólnota Połtawszczyzny (lider V. Šestakov), Winnickie Rosyjsko-Ukraińskiego Centrum Kulturowo-Oświatowego „Rodacy” (na czele. O. Kadočnikov), Kijowskie Miejskie Narodowo-Kulturalne Towarzystwo Staroobrzędowców – Lipowan (liderem L. Pietrov); Rosyjska Wspólnota Miasta Czernihów „Ruś” (lider L. Černiov); Rosyjska Wspólnota m. Połtawa (lider V. Šestakov); Kirowgrodzkie Towarzystwo Rosyjskiej Kultury „Ruś”¹⁰⁶.

Geografia rozmieszczenia organizacji pozarządowych mniejszości rosyjskiej na Ukrainie wskazuje, że Rosjanie tworzą ruchy etnopolityczne w całym kraju. Sprzyja temu zasięg terytorialny organizacji oraz ich oddziały. Stwarzają one także warunki dla szybkiej mobilizacji jak największej liczby ludności rosyjskiej na Ukrainie, podejmowania masowych akcji protestacyjnych oraz wywierania nacisku na władze ukraińskie szczebla terenowego.

Organizacje mniejszości rosyjskiej na Ukrainie podejmują także współpracę między sobą. Przybiera ona m.in. formę konferencji i kongresów, poświęconych problematyce Rosjan na ziemiach ukraińskich, co potwierdzają wydarzenia z 17 listopada 2006 r. w Odessie, gdzie przybyło 298 reprezentantów organizacji, jak i z 10 października 2008 r.¹⁰⁷ Podpisują także porozumienia międzyorganizacyjne, co odzwierciedla m.in. konferencja z 18–19 października 2008 r. w Kijowie, podczas której powstała Ogólnoukraińska Rada Współpracy Rosyjskich Organizacji. Rada koncentruje się wokół perspektyw współdziałania i koordynacji działalności organizacji mniejszości rosyjskiej na Ukrainie¹⁰⁸. Międzyorganizacyjne inicjatywy obrazuje także zawarte 23 stycznia 2010 r. w Kijowie *Porozumienie o współpracy i wzajemnych stosunkach*

¹⁰⁵ I. Lavrov, *Úbilejã A. P. Čehova ob'edinãet vinničan*, 01.03.2010, <http://www.rus.in.ua>; *Úbilejnaã Vystavka ruskoj knigi prošla v Vinnice*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 10.11.2009.

¹⁰⁶ O. Lemeško, *Na Poltavšinie zaãvlãut o prave na russkij ázyk*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 23.03.2009; *O sozdannii ncionãl'no-kul'turnogo obednineniã staroobrãdcev Ukrainy*, <http://www.starover.kiev.ua>, odczyt z dn. 12.03.2008; *Ruskoj organizacii za rubežom*, <http://www.materik.ru>, odczyt z dn. 20.09.2008; *Obšestvo ruskoj kultury iz Kirovograda predstavilo v Kieve izdeliã narodnyh promyslov*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 02.03.2010.

¹⁰⁷ *God posle Vtorogo Vsemirnogo Kongressa rossijskikh sootečestvennikov. Vseukrainskij Kruglyj Stol v Kieve*, <http://www.russkie.org>, odczyt z dn. 11.12.2007; *V. Odessa sostoãlsã Vtoroj Kongress rus-skich organizacii regiona*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 19.11.2006; *Konferenciã ot 10.10.2008 g v Odessie*, <http://www.russian.kiev.ua>; *Rezolüciã kruglogo stola „Ázykovãd politika v Ukraine: modeli demokratičeskogo razvitiã ot 28.09.2006 g*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 09.10.2006.

¹⁰⁸ A. Ponomarev, *Ruskie organizacii Ukrainy ob'edinãtsã*, <http://www.rusk.ru>, odczyt z dn. 14.11.2008; M. Hrustalev, *Russkij Krym ob'edinãlsã*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 27.11.2009; *Ruskie organizacii Kryma przyvãut edinomyšlennikov ob'edinãtsã*, <http://www.zaruskiy.org/ukraine>, odczyt z dn. 28.10.2009.

między rosyjskimi, prorosyjskimi i prawosławnymi organizacjami. Ma ono na celu zbliżenie Ukrainy, Rosji i Białorusi, tak aby w przyszłości stworzyć związek ekonomiczny tych państw oraz zmienić status języka rosyjskiego na Ukrainie¹⁰⁹.

Organizacje mniejszości rosyjskiej współdziałały także z Partią Regionów, która „wspiera ich aktywność ukierunkowaną na ochronę praw ludności rosyjskiej oraz popularyzowanie jej kultury”¹¹⁰. Współpraca na linii organizacje pozarządowe – partie, ma także wyraz w relacjach Rosyjskiego Bloku i Rosyjskiego Ruchu Ukrainy. Partia stanowi polityczne skrzydło organizacji, co w konsekwencji prowadzi do wspólnych inicjatyw.

Reprezentanci mniejszości rosyjskiej w organizacjach pozarządowych utrzymują także stosunki z samorządami terenowymi, co sprowadza się do przygotowywania imprez kulturowo-oświatowych poruszających problematykę Rosjan na Ukrainie. Ich współpraca przyjmuje także formę konferencji. Dzięki Dniepropietrowskiej Radzie Obwodowej i Rosyjskiej Wspólnocie Obwodu Dniepropietrowskiego został zorganizowany 20 maja 2009 r. Międzynarodowy Okrągły Stół „Słowiański Świat w obliczu wyzwania współczesności”¹¹¹.

Organizacje mniejszości rosyjskiej na Ukrainie konsolidując członków mniejszości rosyjskiej, koncentrują się wokół celów dotyczących zarówno polityki wewnętrznej, gdzie priorytetem jest status państwowy dla języka rosyjskiego oraz rozwój kultury rosyjskiej, jak i zagranicznej – gdzie dążą do polityczno-gospodarczej współpracy pomiędzy Ukrainą a Federacją Rosyjską, a także sprzeciwiają się wstąpieniu Ukrainy do struktur Paktu Północnoatlantyckiego.

4. Liderzy mniejszości rosyjskiej w elitach władzy politycznej

Rosjanie na Ukrainie wykreowali własną elitę, którą tworzą: decydenci rosyjscy największych i najbogatszych w zasoby ruchów etnopolitycznych (organizacji etnopolitycznych i etnokulturowych oraz prorosyjskich partii politycznych). Liderzy elity mniejszości rosyjskiej w elicie władzy politycznej, należą do grona „elity decyzji” – jako premierzy i ministrowie oraz „elity wpływu” – jako przedsiębiorcy, przywódcy

¹⁰⁹ *Russkie i pravoslavnye organizacii Ukrainy dogovorilis' o sotrudničestve*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 25.01.2010; *Sogłošenje meždru russkimi, russkorentirovannymi i pravoslavnymi organizaciidmi*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 23.01.2010.

¹¹⁰ S. Aleksandrov, *Oranżevyj moroóz*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 14.04.2007.

¹¹¹ E. Nepokorna, *V Dnepropietrovske prošel meždunarodnyj kruglyj stol' „Slavánskij mir przed licom vyzovov sovremennosti*, <http://www.rus.in.ua>, odczyt z dn. 25.05.2009.

partyjni oraz doradcy¹¹². Na kluczowych stanowiskach państwowych kształtują procesy decyzyjne oraz kontrolują ważne zasoby i wywierają na nie realny wpływ.

Reprezentacja Rosjan w ukraińskiej elicie władzy politycznej przyjmuje formalny oraz nieformalny charakter działalności. Pierwszy z nich obejmuje głównie piastowanie stanowisk oficjalnych (np. ministrów), natomiast drugi koncentruje Rosjan wokół tzw. partii władzy. Badacze podejmujący tę kwestię postrzegają partię władzy, jako siłę faktycznie rządzącą Ukrainą. Charakterystyczny jest dla niej „brak jakichkolwiek struktur organizacyjnych. Mimo to, jest ona sprawnie funkcjonującą wspólnotą pragmatycznie zorientowanych wyższych warstw byłej nomenklatury, przedstawiciele aparatu państwowego, kierowników przedsiębiorstw przemysłowych i kolchozów. (...) Realizuje właściwie interesy dawnej komunistycznej nomenklatury, przechodzącej proces zawłaszczania państwowej własności”¹¹³. Partia władzy kontroluje „rynek władzy” i dzieli się nim z opozycją¹¹⁴.

Rosjanie w elicie władzy politycznej posiadając interesy polityczne i ekonomiczne w obliczu wprowadzenia reguł demokratycznych skoncentrowali się wokół tworzenia nieformalnych instytucji politycznych. „Mechanizmy zinstytucjonalizowanej rywalizacji politycznej (...) były adaptowane i dostosowywane do warunków ukraińskich, które miały sprzyjać realizacji jej interesów”¹¹⁵. Pozwoliło to na zachowanie władzy w procesie przemian.

Elita mniejszości rosyjskiej jest także powiązana z grupami nacisku, tzw. klanami. Są one poważną siłą polityczną w państwie i oddziałują na politykę Ukrainy. Jako grupy finansowo-przemysłowe koncentrują się na wywieraniu wpływu na decyzje władzy centralnej. Rosjanie z pomocą narodowego biznesu – choć nie mają liczebnej przewagi w klanach, należą do grona faktycznych decydentów¹¹⁶. Ich uczestnictwo w grupach nacisku oprócz zasobów finansowych jest także wynikiem nomenklatury czasów radzieckich – biznesmeni rosyjscy zarządzający głównymi przedsiębiorstwami

---

¹¹² J. Nocoń, *Elity polityczne. Studium interpretacji funkcjonalnej*, Toruń 2004, s. 38–39. Zob. także: N. Lapina, *Formirovanie sovremennoj rossijskoj èlity*, Moskwa 2003; E. Orech, *Stanovlenie nomenklaturnogo mehanizma rekrutirovania v SSSR: sociologičeskij analiz*, [w:] *Vlast' i èlity v sovremennoj Rossii*, red. A. Duka, St. Pietrburg 2003; B. V. Zažigaev, *Russkaä diaspora v nezavisimoj Ukrainie*, „Rossiä v global'noj polityke” 2006, nr 4.

¹¹³ W. Pawluczuk, *Ukraina – Polityka i Mistyka*, Kraków 1998, s. 39. Zob. także: A. Lihtenštejn, *Instrytucionalnye uslovia vozniknovenia i funkcionirovania „partii vlasti” v Rossii i Ukraine: sravnitelnyj analiz*, Moskwa 2003.

¹¹⁴ L. Hurska, *Główne tendencje w kształtowaniu się opozycji na Ukrainie w latach 2000 – marzec 2006*, [w:] *Czechy. Polska. Ukraina. Partie i systemy partyjne. Stan i perspektywy*, red. K. Kowalczyk, L. Tomczak, Toruń 2007, s. 154.

¹¹⁵ W. Baluk, *Kształtowanie systemu politycznego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej 1987–2004*, Wrocław 2006, s. 36–68.

¹¹⁶ *Diaspora-samosioätel'nyj igrok. Poetom ona dolžna dejstvovat', a ne ždat' milostej ot gosudarstva*, <http://www.russian.kiev.ua>, odczyt z dn. 10.04.2002.

ukraińskimi swoje stanowiska zawdzięczają protekcji wysoko postawionych urzędników KC KPZR¹¹⁷.

Członkowie mniejszości rosyjskiej należą do trzech głównych klanów, jakie wytworzyły się na Ukrainie: donieckiego (reprezentuje interesy hutnictwa, stali i górnictwa, wśród jego przedstawicieli znajdują się także N. Azarov, W. Janukowycz), dniepropietrowskiego (kontroluje sektor bankowy, częściowo telewizję oraz reprezentuje interesy przemysłu metalurgicznego), kijowskiego (dysponuje imperium medialnym, jego interesy koncentrują się także w segmencie paliwowym i energetycznym)¹¹⁸. Udział elity mniejszości rosyjskiej w klanach skupiających w swoim ręku zarówno władzę polityczną, gospodarczą, jak i medialną implikuje jej przynależność do najsilniejszych grup nacisku na Ukrainie. Klany przenikając wszystkie struktury państwa pozostają na scenie politycznej – zamieniają się jedynie miejscami – co daje członkom mniejszości rosyjskiej nieprzerwaną możliwość oddziaływania na elity władzy politycznej.

* * *

Rosjanie zajmując stanowiska deputowanych, premierów, a także ministrów piastują najważniejsze urzędy państwowe i współtworzą elitę władzy politycznej Ukrainy. Należą do partii politycznych (także tworzą nowe) oraz zakładają organizacje pozarządowe, reprezentujące ich interesy. Przedstawiając swoje partykularne postulaty Rosjanie na Ukrainie są także współ architektami przemian nowego porządku zaprowadzonego przez przywódców politycznych. Uczestniczą w formułowaniu nowych rozwiązań politycznych, a także współokreślają reguły współżycia społecznego. Dotychczasowa aktywność mniejszości rosyjskiej na Ukrainie, jaka ma miejsce od 1991 r. pozwala sądzić, że będzie ona nadal działać na rzecz swoich celów, a jej pozycja we władzy umożliwi jej dalszy współdziałanie w określeniu generalnych zasad polityki państwa.

¹¹⁷ B. V. Zażigaev, *Ruskaá diaspora...*, dz.cyt.

¹¹⁸ J. Darski, *Ukraina – walka klanów*, <http://www.kresy24.pl>; T. Olszański, *Trud niepodległości. Ukraina na przełomie tysiącleci*, Kraków 2003, s. 71–73.